

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.070
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору політичних наук, професору
Климончуку Василю Йосифовичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора історичних наук, професора політології, професора кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Марчука Василя Васильовича на дисертаційну роботу Савчука Андрія Борисовича **«Формування дипломатичних кадрів у державах Вишеградської четвірки (1991-2004 рр.)»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 052 Політологія.

Актуальність дисертаційної роботи

Поєднання фундаментальних для політичної системи та держави загалом процесів реформування і модернізації дипломатичних служб, удосконалення професійної підготовки дипломатичних кадрів України і всебічного аналізу системи удосконалення професійної підготовки дипломатичних кадрів (ППДК) у державах Центральної Європи та загалом процесів європейської інтеграції є перевагою дисертаційного дослідження Савчука Андрія Борисовича. Дане поєднання уможливорює створити більш повне уявлення про європейський досвід підготовки фахівців-міжнародників, а також комплексно розглянути систему інституцій, які забезпечують кадровий потенціал для дипломатичної служби. Автор включає до дослідницьких завдань широкий спектр наукового пошуку – від обґрунтування науково-теоретичних засад дослідження проблеми, європейського контексту розвитку дипломатичної освіти крізь вимір її інтернаціоналізації до аналізу основних напрямів вдосконалення професійної

підготовки дипломатичних кадрів в Україні з використанням продуктивного досвіду держав Вишеградської четвірки (V4). Відзначимо, що аспірант звернув увагу на проблему значущості інтегрування національної системи вищої освіти у європейський освітній простір, що вимагає пошуку оптимальних засобів забезпечення якісно нового рівня професійної підготовки дипломатичних кадрів, яка повинна здійснюватися, з одного боку, на засадах збереження національних надбань, а з іншого, використання найкращих зразків світового досвіду.

Вважаємо переконливою і вичерпною аргументацію дисертанта щодо актуальності теми дослідження. Вона ґрунтується на твердженні, що у зв'язку із євроінтеграційними процесами, активізацією налагодження міжнародної співпраці, які декларує сьогодні Україна як пріоритетні напрями свого освітнього розвитку та міжнародної політики, якісна професійної підготовки дипломатичних кадрів – це передумови міжнародного позитивного іміджу України, її успішної співпраці в складі міжнародних організацій, відтак реалізації власної стратегії суспільно-політичного, соціально-економічного, освітнього поступу в контексті світових демократичних процесів. Внутрішнім лейтмотивом модернізації дипломатичних служб, удосконалення професійної підготовки дипломатичних кадрів України є процес реформування, а ключовий зовнішній чинник і своєрідний рушій реформи уособлює європейська інтеграція, курс на яку в Україні є конституційно закріпленим. Також погоджуємося зі здобувачем у тому, що досвід держав Вишеградської четвірки у сфері професійної підготовки дипломатичних кадрів, їхні ефективні стратегії щодо розв'язання міжнародних проблем, успішне входження у світовий та європейський простір є на часі й стане корисним для українських реалій, розвитку закладів вищої освіти тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Ґрунтовність рецензованої роботи визначається її виконанням у рамках науково-дослідницької теми кафедри міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (нині Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника) «Центральна та Східна Європа у міжнародних відносинах» (номер державної реєстрації «0114U001590»), що є свідченням системного підходу до обрання

теми, формулювання мети і завдань, висунення й подальшої апробації наукових припущень автора. Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 11 від 29.11.2017 р.) та уточнено вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 11 від 27.11.2018 р.).

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Актуальність дисертаційної праці А. Б. Савчука зумовлена її метою (науково-теоретичне обґрунтування і аналіз професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин у державах Вишеградської четвірки, характеристика особливості розвитку дипломатичної освіти (ДО) в Республіці Польща (РП), Чеській Республіці (ЧР), Словацькій Республіці (СР), Угорщині), предметом (процес професійної підготовки дипломатів у державах Вишеградської четвірки) та об'єктом (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина як члени Вишеградської четвірки у глобалізаційних процесах на шляху євроатлантичної інтеграції на зламі епох) дослідження, сформульованими дослідницькими завданнями.

Повноту реалізації мети дисертаційного дослідження забезпечило використання автором значного обсягу методологічного інструментарію.

У дисертації А. Б. Савчук використав відповідні групи взаємопов'язаних методів дослідження: *теоретичних* – кількісний та якісний аналіз і синтез теоретичних напрацювань вітчизняних і зарубіжних науковців; індукція, дедукція, узагальнення – для виявлення специфіки ППДК у державах V4; зіставлення, порівняння та критичного осмислення, що дало змогу вивчити досвід навчальних закладів РП, ЧР, СР, Угорщини; бібліографічний і ретроспективний аналіз – для виявлення особливостей ППДК у державах V4, ролі дипломатичної персоналії в цьому процесі; логічний метод для конструювання причинно-наслідкових зв'язків; історико-структурно-системний – для вивчення офіційних документів держав V4, для дослідження процесу становлення і розвитку дипломатичних систем держав V4; аналізу та відображення ППДК як системи взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних компонентів; метод систематизації та узагальнення – для формування суджень і

висновків; *компаративний* – для зіставлення, порівняння та виявлення подібних і відмінних підходів у ППДК РП, ЧР, СР, Угорщини; інтерпретаційно-аналітичний – для здійснення аналізу літературних, документальних, інших джерел, зокрема іноземними мовами, з використанням методу їх інтерпретації, систематизації, порівняння та узагальнення тощо.

Відтак, загальна методологія в поєднанні з міждисциплінарним підходом, застосовані автором, уможливили всебічне висвітлення проблеми та пошук істини шляхом моделювання в рамках міждисциплінарних досліджень, що надало науковій праці характеру завершеного комплексного дослідження.

Наукова новизна здобутих результатів дослідження.

Наукова новизна дисертації А. Б. Савчука зумовлена поставленими завданнями та результатами їх розв'язання і полягає, у тому числі, в максимальному наближенні її змісту до реалій сьогодення. Накопичений досвід і науково-теоретичне обґрунтування, аналіз професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин у державах Вишеградської четвірки, характеристика особливості розвитку дипломатичної освіти в РП, ЧР, СР, Угорщині, інтеграція і просування євроінтеграційного вектору, нова оцінка спроможності дипломатичних і освітніх установ – усе це у викладі автора є гранями модерного конструкту державотворення. Так, дисертантом *уперше* схарактеризовано генезу ППДК у контексті становлення та розвитку дипломатичних служб РП, ЧР, СР, Угорщини, євроатлантичних процесів; показано освітні моделі, означено професійні вимоги до фахівця-міжнародника, схарактеризовано систему підготовки, перепідготовки, додаткової освіти, освіти впродовж життя тощо, яка репрезентує професійну підготовку дипломатів, виокремлено її особливості в кожній з держав, увиразнено роль дипломатичних персоналій у дисидентському дипломатичному рухові, розбудові дипломатичних служб, тощо, створено дипломатичні портрети численних персоналій, проаналізовано десятки різнорівневих освітніх програм, за якими здійснюється професійна підготовка майбутніх дипломатів, досліджено роль приватних ЗВО, середньої дипломатичної освіти, проаналізовано діяльність університетів держав

міжнародного рівня, виокремлено тенденції розвитку міжнародної економічної освіти.

Здобувачем з'ясовано передумови становлення дипломатичних систем та системи дипломатичної освіти в державах Вишеградської четвірки; проаналізовано методологічні підходи до професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин (урахування принципів інтернаціоналізації, гуманізації освіти; гнучкість навчальних програм; проєкція на академічну результативність; наступність та спадкоємність освітніх традицій; академічна мобільність; інтегрований характер освітніх програм; науково-дослідницький потенціал університетів; тісна співпраця між університетами і діловим сектором, промисловістю, урядовими і громадськими організаціями; інтеграція освіти; співпраця освітніх закладів з міністерствами закордонних справ (МЗС); організація практики в профільних міністерствах, посольствах, консульствах, інших міжнародних структурах; виконання державних замовлень університетами; публічна дипломатія; просування національної освіти тощо); на основі міждисциплінарного підходу (теорія міжнародних відносин, історія міжнародних відносин, політологія, історія розвитку університетської освіти в ЄС, порівняльна педагогіка тощо) проаналізовано історіографію порушеної проблеми, джерельну базу її вивчення; схарактеризовано діяльність ЗВО, які готували майбутніх дипломатів, на основі аналізу навчальних планів, освітніх програм, щорічних звітів із їх діяльності окреслено здобутки упродовж досліджуваного періоду, акцентовано на можливостях запозичення освітнього досвіду.

В дисертації автором достатньо кваліфіковано *розкрито* рекомендації щодо напрямів удосконалення дипломатичної освіти в Україні: структурно-змістові і практико-орієнтовані парадигми професіоналізації, регіоналізації змісту освіти; європейський вектор розвитку дипломатичної освіти, відповідність міжнародним стандартам, соціалізація, культурна дипломатія, цифровізація освіти, створення культури випускника університету/члена колегіуму, утвердження іміджу університету/факультету/ кафедри), організаційні (створення системи/мережі дипломатичної освіти (школа-ліцей-коледж-

університет-доповнювальна освіта-освіта впродовж життя; створення на базі університетів академічних (освітніх, дослідницьких) та культурних центрів міста/регіону/держави; прозорі умови вступу до магістратури, докторантури; диверсифікація магістерських програм і дипломів; можливість вибору індивідуальної освітньої траєкторії; інтернаціоналізація дипломатичної освіти; фінансова підтримка здобувачів освіти тощо), дидактичні засади (поєднання традицій ППДК та інноваційних форм, методів і технологій навчання; іншомовна дипломатична освіта; тощо). Заслуговує на увагу і те, що на сторінках праці *подальшого розвитку* набули положення про дипломатичну персоналістику; культурну дипломатію; взаємозв'язок дипломатичних систем в РП, ЧР, СР, Угорщині; дисидентський дипломатичний рух; інтернаціоналізацію дипломатичної освіти; європейський вимір, організаційно-дидактичні принципи організації освітнього процесу; положення про організацію професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин на основі тісної співпраці навчальних закладів та профільних міністерств, закордонних представництв, потенційних працедавців, комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання із застосуванням інноваційних технологій тощо.

Аргументацію, викладену в дисертації з цього приводу, вважаємо вичерпною, а наведені приклади розширення зв'язків, накопичений досвід професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин у державах Вишеградської четвірки для України переконливими.

Значення для науки й практики отриманих результатів.

Значимість дисертації полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані як у науково-дослідницькій, так і в освітньо-викладацькій роботі. Прикладна та наукова цінність дослідження А. Б. Савчука лежить у площині науково-теоретичного обґрунтування особливостей професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин у державах Вишеградської четвірки, характеристики особливості розвитку дипломатичної освіти в РП, ЧР, СР, Угорщині, інтеграції і просування євроінтеграційного вектору, нової оцінки спроможності дипломатичних і освітніх установ, які зумовлені реформуванням та реалізацією євроінтеграційного курсу України. Зміст та подальші висновки

роботи є актуальними для впровадження в інституціональній площині, в академічному процесі підготовки майбутніх дипломатів, політологів, державних службовців, фахівців з міжнародних відносин, в практиці формування компетенцій менеджерів місцевого самоврядування, депутатів рад різних рівнів тощо. Матеріали і рекомендації можна використовувати в діяльності вітчизняних ЗВО, зокрема, у процесі професійної підготовки бакалаврів та магістрів гуманітарних наук зі спеціальностей «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Соціальні та поведінкові науки» (спеціальність 052 Політологія). Результати дослідження доцільно застосувати науковцям у процесі розробки освітніх стандартів, акредитаційних матеріалів, освітніх програм; під час викладання освітніх курсів «Історія дипломатичних відносин», «Теорія міжнародних відносин» та ін.; матеріали виконаного дослідження є важливим науковим джерелом у практичній роботі МЗС, обґрунтовані положення й узагальнення сприятимуть оновленню змісту освітніх програм для магістрів міжнародних відносин, удосконаленню класифікатора спеціальностей, розробленні нового покоління стандартів зазначених галузей знань, освітньо-кваліфікаційної характеристики, освітньо-професійних програм із політології, є підґрунтям до створення курсів за вибором студента (наприклад, «Європейський досвід підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин», «Європейська дипломатія в іменах», «Інтернаціоналізація дипломатичної освіти в державах Вишеградської групи» та ін.

Загальна оцінка змісту роботи.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації А. Б. Савчука дає підстави стверджувати, що підхід здобувача до розкриття проблеми професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин у державах Вишеградської четвірки відзначається ґрунтовністю і фундаментальністю дослідження. Логіка структури дисертації підпорядкована вирішенню сформульованих у вступі дослідницьких завдань. Чіткою є постановка мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. Наприкінці кожного розділу представлено висновки з проведеної наукової розвідки. Результати дисертаційної роботи висвітлено у 28 наукових праць (з них 13 – одноосібні): 19 відображають основні результати дослідження (з них 4 статті

в наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 6 статей у закордонних наукових виданнях (з них 2 статті в наукових виданнях, що входять до бази Web of Science Core Collection), 1 розділ у міжнародній монографії); 8 статей апробаційного характеру, 10 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації: 1 монографія, 9 статей у наукових збірниках та тез у матеріалах науково-практичних конференцій.

Аналіз змісту дисертації та опублікованих праць є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність отриманих результатів та висновків дослідження. Результати дослідження належно апробовані, про що свідчить участь автора у 21 міжнародній конференції, 5 конференціях з міжнародною участю і 8 всеукраїнських науково-практичних конференціях. Щодо аргументації, то відповідно до дослідницьких завдань та з урахуванням обраних автором проблем і обставин вона доволі широка і підкріплена висновками аналізу значної кількості джерел, документів, статистики тощо. Логіка побудови дисертації чітка та послідовна, починаючи зі вступу, де викладено аргументацію актуальності обраної теми, мета, завдання та методи дослідження, представлено пункти наукової новизни, практичне значення проведеної розвідки, аспекти її апробації тощо. Висновки до роботи є структурованими відповідно до сформульованих дослідницьких завдань. Проведений аналіз дисертації А. Б. Савчука дає підстави вважати її завершеною та цілісною науковою працею.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення її автором вимог академічної доброчесності за результатами відповідної перевірки дисертаційної роботи та опублікованих праць. У дисертації є посилання на джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, відомостей. У роботі не виявлено ознак фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійне виконання автором дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

Позитивно оцінюючи зміст, аргументи і результати дисертаційного дослідження А. Б. Савчука, вважаємо за необхідне висловити щодо них деякі зауваження, побажання та рекомендації:

1. Неодноразово звертаючись у дисертації до досвіду для України професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин у державах Вишеградської четвірки, автор констатує необхідність її формування та визначає, що наразі держава перебуває на певному етапі цього процесу. Тут, на нашу думку, логіка аналізу вимагає авторського внеску у конкретизацію цієї майбутньої моделі, визначення її рис на нинішньому етапі, встановлення недоліків чи суперечностей у політико-правовому забезпеченні освітнього процесу в Україні, висунення відповідних рекомендацій тощо відповідно до завдання «окреслити основні напрями вдосконалення професійної підготовки дипломатичних кадрів в Україні з використанням продуктивного досвіду держав V4». Загалом, концептуалізація саме національної моделі професійної підготовки фахівців із міжнародних відносин стала б перевагою в розкритті тієї частини дослідницької роботи, що стосується викликів для функціонального перезавантаження вітчизняної системи підготовки дипломатичних кадрів в умовах війни і євроінтеграції України.

2. У тексті дисертаційної роботи не викладено гіпотези дослідження, що не дозволяє зрозуміти вихідну позицію автора відносно формулювання дослідницької мети і завдання як «обґрунтувати науково-теоретичні засади дослідження проблеми» та її зв'язок з обґрунтуванням актуальності проблеми дослідження, яка має наочно прикладний характер.

3. Методологія проблеми заслуговує на увагу і загалом добре розроблена. Однак, на нашу думку, дисертація набагато б виграла, якби автор більш детально означив окремі підходи і критерії оцінок відповідно до змістових підрозділів і сюжетів. Так, в третьому розділі автор уже в назві підрозділів відповідним чином ранжує і розставляє по значимих місцях країни Вишеградської четвірки («як от країна-лідер, провідні тенденції і просто підготовка дипломатичних кадрів»). Можливо в майбутніх дослідженнях автору варто звернути увагу на окремі проблеми, сильні сторони професійної підготовки

дипломатичних кадрів, вузькі місця і перспективи та на основі всього матеріалу робити висновки в кінці дослідження, а не в його назві.

4. Дисертація має чітко виражені риси компаративістики, особливо це стосується третього розділу. На нашу думку, не завжди чітко автор висуває однакові критерії для порівняння і оцінки розвитку дипломатичної освіти в обраних країнах.

5. Текст дисертації не позбавлений змістових і технічних огріхів. Так, в списку використаних джерел не має посилання на праці відомої дослідниці з Ужгорода Світлани Мітряєвої, хоча в тексті дисертації серед учених, які досліджують різні аспекти проблеми трансформаційних перетворень у державах V4 її прізвище вказано. Також не має посилань на окремі нові англомовні праці. Деякі публікації автора тільки побіжно стосуються обраної теми дослідження.

Враховуючи багатоаспектність предмета дослідження, актуальність теми в умовах сучасного етапу державотворення, системність та обґрунтованість наведених аргументів, наголосимо, що висловлені зауваження, побажання і рекомендації не впливають на високу оцінку дисертації А. Б. Савчука, не знижують її теоретичної та прикладної цінності.

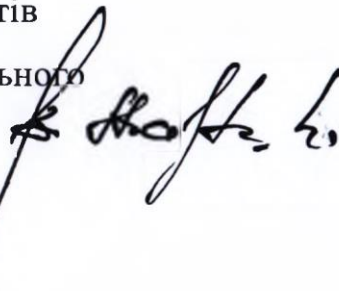
Висновки про відповідність дисертації вимогам.

Положення дисертації є ґрунтовною розробкою нагальної проблеми, доказової з урахуванням як релевантних концептуальних позицій, так і сучасних тенденцій внутрішньополітичних та міжнародних процесів. Відтак, дисертаційна робота Савчука Андрія Борисовича «Формування дипломатичних кадрів у державах Вишеградської четвірки (1991-2004 рр.)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія, є самостійною, завершеною науково-дослідницькою роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, важливістю здобутих результатів, їх обґрунтованістю і вірогідністю, практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»,

затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від № 44 12.01.2022 р. (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341), а її автор Савчук Андрій Борисович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 052 Політологія.

Рецензент:

Доктор історичних наук, професор політології,
професор кафедри політичних інститутів
та процесів Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Василь МАРЧУК

